Ingólfur og Landvörn, 2. hluti

Bjarni Benediktsson – Benedikt Sveinsson – Ingólfur – Landvörn – Erindi – Bókadómar – Ljóð – Afmælisgreinar – Eftirmæli – Minnismiðar o.f

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Benediktarskjöl
Askja 5-8, Örk 9

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Skar Andvarafoss fer. —
Fjarstan varaskara af mar
bar at varar para par,
sem þvari varar sparar
svar. —

Á er stafa allra fremheffjandi
Á er jafnvel sjer hverk flýtir
semandi
Á er mannsnafn eitt norðan
í Sandi
Á er hvíld í lönga ferða
standi
Á er þolfall orðenings í
landi
á er forsetning í máls
sambandi
Á er heiti átýlis verandi
á er hlýjat af gæðum —
ing kennandi.

Þjóðskjalasafn Íslands Þjóðskjalasafn Íslands

Á á Á á á – á!

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar / © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Tvennir eru tímarnir.

— a —

hálfri öld.

Fyrir ~~fimmtíu árum~~ — þegar Þjóðfundurinn fjallaði um „tilboð“ dönsku stjórnarinnar um innlimun Íslands mátti óspart heyra frá konungsfulltrúa föðurlegar leiðbeiningar og áminningar til fulltrúanna um það, að „eyðileggja ekki málið,“ heldur aðhyllast náðarboð stjórnarinnar, ~~og~~ ekkert annað væri hugsanlegt, að stjórnin innfærði nokkurntíma veita þjóðinni ~~[illegible]~~ ofsafni. ~~Enda þess vegna var danskir hermenn komnir hingað, sem áttu að kenna til þess~~ Danskir hermenn áttu einnig að kenna fundarmönnum hyggindi til þess að meta náðarmolana og virðingu fyrir vilja hinnar háu stjórnar Danmerkur. ~~[illegible]~~ En þjóðfundarmennirnir fóru sína fram. (X Þeir kunnu ekki að meta ~~það, sem að þeim var rétt~~ „tilboðið“ og „eyðilögðu málið“ um óákveðinn tíma.

(X Hótanir stjórnarinnar og ógnanir hermannanna gátu ekki sannfært þá um nauðsyn þess að innlima Ísland og afsala réttindum þess.)

Þeir ~~stóðu~~ risu upp ~~allir sem einn maður~~ í salnum allir saman og mæltu einum munni með Jón Sigurðsson í broddi fylkingar: „Vér mótmælum allir!“ —

Á ~~alþingi 16~~ löggjafarþingi Íslendinga 1902 sendir ~~ráðgjafinn~~ Danastjórn stjórnarfrumvarp, þar sem ákveðið er innlimun viðurkennd sérmála Íslands undir yfirráð ríkisráðsins danska, með þeirri áréttingu til skýringar, að það sé sjálfsögð skylda allra dönsku ráðgjafanna að rísa gegn og reisa skorður við öllu því, er miði til þess að tryggja sérréttindi Íslendinga í þeirra eigin landi!

Þá standa allir löggjafarnir upp, ~~beygja~~ hneigja sig hæverskleg og segja í einu hljóði: „Vér samþykkjum allir!“

Tvennir eru tímarnir. Þetta hefir

sjálfstæði og pólitískum þroska farið fram á hinum síðustu mannfunda- og fræðsluárum, hjá fullþroskuðum kjósendum!

Skyldi það vera fullvíst, að kjósendur landsins sé jafnþakklátir fyrir það, að geta afsalað sérréttindum sínum og hlotið þá „orru" að láta ~~sig~~ „hina gáfuðu sankomu", ríkisráðið danska, ~~[illegible]~~ „fjarri og" hafa afskipti af sínum málum?!

Askell.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

"Opportunistar."

Á Íslandi er til stjórnmálaflokkr — nýrðsti út-angi hægrimanna hinna dönsku, og drengilega styrktr og studdr af þeim — sem hefir mikið eftirlæti á sjálfum sér, ef nafnafjöldi ber vott um eftirlæti. Hann nefnir sig mörgum nöfnum, og eru þau öll falleg og áræmileg. Stjórnbótarflokkr er eitt, frammsóknarflokkr annað, hvort öðru fallegra. Foringinn sjálfr nefnir flokkinn oft, eins og aðrir góðir og vondir menn gera, Valtýinga, og er mikill og fagr fornaldarsvipr á þeim hljóð-mjúka titli. Um foringinn hefir nú bætt sjálfr einu nafni við enn (sbr. Eimreið, IX, bls 10. s.fr.) sem hann leiðir af hinni siðferðislegu hlið stefnumar er flokkrinn heldr í stjórnmálum, enn sú stefna er: að ganga að því bezta "sem fáanlegt er í svipinn". Þessi stefna segir foringinn — og þá er hann nú á báðum foringja-buxunum — að heiti á útlendum tungum "opportunismi", enn á íslenzku "valtýska", eftir manninum, sem fyrst "beittist fyrir þeirri stefnu hér á landi." Opportunistar er flokkrinn á skírðr nú, og er þápinn auðsælega stoltr af nafnbótinni. — Enn ekki eru það þó valtýingar einir sem þetta nafn á við. Það á við alt þingið — alþingið — því að "það félst alt á þessa stefnu 1902 um í einu hljóði." Opportinisti er maðr sem sætir færi, að ganga þeim kostum í stjórnmálum, sem ham þykist sjá að muni bera í skauti sér bót eigin hagsmuna sinna. Og opportunisme er nefnd hin stýrislausa stefna slíkra manna.

Engum pólitiskr flokkr nefnir sig sjálfr nokkuru sinni Opportunista, þar er menn eiga siðuðu mannfélagi að mæta. Enn það ber við, að pólitiskir snápar, sem á allar lundir reyna að leiða at. hyggli manna að persónu sinni, þegar þeir eru orðnir leiðir á því, hvað lengi það dregst, að menn taki eftir henni, einkum þeir, er að völdum sitja eða til valda eru líklegir, sæta færi að fá eitthvert eða einhver atsherjarmál, annaðhvort einhendis eða með fylgi sinna líka, vonandi, að við valda-skifti opnist sér vegr til viðgangs. Óvinir slíkra manna í fyrirlitningu og háði nefna þá jafnt og þeir sem ekki eru óvinir þeirra

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

[1]) annars "political speaks", á Englandi.

opportunista[1])— SNATA — og eiga þeir sjaldan löngu fylgi að fagna nokkurra manna, sem í er alvara og siðferðislegt táp; og aldrei þeirra, sem náð hafa þeim þroska stjórnmálalegrar mentunar, að vita og skynja, að skipun alþerjarmála verðr að renna út og upp úr hlutarins eðli, o: úr ~~[illegible]~~ þjóðerni~~[illegible]~~ nú, þessu einkennilega móti, sem náttúran — hnattstaða lands, loftsfar, landslag, sævarnánd og sævarfjárt, ~~[illegible]~~ hlutföll ljóss og myrkrs, kulda og hita þurks og vætu, o. m. o. m. fl. — setr á andlegt og líkamlegt líf mannsins, hvar sem hann á dvöl á þessarri jörð.

Að opportunistar, ~~[illegible]~~ 'geti nokkurn tíma ráðit alþerjarmálum nokkurs lands af viti, er alsendis ómögulegt, sökum þess, að stefna þeirra er ekki að nýta vits, nema til þess, "að ganga að því" sem þeim þyrir "bezt" til fremdar eigin hagsmuna, af því "sem fáanlegt er í svipinn". Sú tegund vits, sem til þessa er nauðsynleg, er gripsvitit — taggan er stefnumiðið.

Að segja, að opportunistinn, ~~[illegible]~~ hafi nokkurn tíma fyrir augum almennings heill — nema að svo miklu leyti sem hann getr notað hana ~~[illegible]~~ að dula fyrir eigin hag — er hið hreinasta humbug. Í þessa tilliti ~~er~~ verðr hin nýja útgáfa hans á Íslandi að minsta kosti ekki ~~nýj~~ endrbætt útgáfa. Hið einkennilegasta við pólitík opportunistans er það, að hann hefir als enga pólitík á eiginlegum skilningi; ~~sem~~ eins og auðvitað er, fyrst pólitík hans er: "aldrei að víkja hársbreidd frá þeirri stefnu" að taka því, "sem fáanlegt er í svipinn"! Hans pólitík er því ávalt pólitík þess, sem kostinn býðr. Eins vegar er það sem hann kallar stefnu sína, pólitík sína, ávalt svo "bráðnauðsynlegt", að alt á að vera í voða, ef því er eigi tekið þegar í stað "sem fáanlegt er á svipinn". Það, sem í voða er, er náttúrlega skófnapottr Snata. — Um háskamaðr getr opportunistinn

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

orðið, ef hann er ókærinn, sökum þess, að hann rekr jafnan annars erindi, í von um góð verðlaun, og alt er undir því komið, hvað langt þessi annar vogar að fara og hvað áræðinn eða bræfinn opportunistinn er. Við honum verða menn ávalt að snúast, og með hann verðr að fara, eins og leiguliða.

Af stefnu þeirri, sem faðir og foringi hinna íslenzku opportunista hefir nú svo ljóslega lýst yfir að sé pólitisk trúarjátning sauða sinna, verðr það ljóst hvernig á því stendr, að opportunistarnir skýra ákvæði alþingis um ríkisráðsseta ráðgjafans ávalt eins og þeir sjálfir sé höfundar þess, enn aldrei frá sjónarmiði höfundarins sjálfs, ríkisráðs. Nú hvílir réttr skilningr als mælts og letrads máls á því, að menn komi því fyrir sig, hvað sá, er mælir eða ritar, meini með máli sínu; enn hitt er molbúalegr álfaskapr, að lesari þýði mál annars höfundar eins og hann sé sjálfr höfundr þess. Og þó er þetta föst regla hinna íslenzku opportunista, sem um ríkisráðs-ákvæðið rita.

Í þessum hóp eru, því er miðr, menn, sem flestir munu kjósa heldr að sjá fyrir utan hann. Meðal þeirra er yfirréttardómari Kristján Jónsson, sem nú hefir komið framm með kurteislega saminn ritling til verndar hinu margræddu ríkisráðssetu-ákvæði. Enn hér rekr að hinu sama eins og hjá öllum öðrum opportunistum vorum; Dómarinn steinþegir um aðal-atriðið: það, hvort alþing hafi nokkurn rétt, nokkurt vald til þess, að setja ákvæðið í stjórnskrá Íslands. Eigi getr það þó duligt svo glöggum manni, sem dómarinn er, að þetta atriði verða menn að kljá út, áðr enn þing skal til atkvæða ganga um það, hvort ákvæðið geti hafnað sig í nokkurum lögum, sem alþing setr. Og engum er það skyldara enn dómurum, sem takast á hendr að semja leiðbeinandi rit um málið, að segja hreint út og hispurslaust til þess, hvort ~~alþing hafi þann rétt~~

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

ríkisstöðulegr réttr Íslands og stjórnskrálegr réttr þings veita því – alþingi – vald til að setja ákvæði í stjórnskrá handa Íslandi. Meðan engiinn opportunisti hreyfir við þessu atriði málsins einu orði, eftir alt, sem búið er að færa framm því til sönnunar að alþing hafi ekkert slíkt vald, þá skyldu menn ætla að þögn þeirra jafngildi samþykki. Nú enn þá er það þýðingarlaust strit, að vera að leiða rök af öllu tægi að meinlegri, gagnsemi og öðrum ildarkostum ákvæðisins. Því að, geti það ekki staðið í lögum sem þing Íslendinga gefr út, þá er öll mæð um kosti þess ónýtt hjal. Um þegar nú þeirri spurningu skal svarað, hvort alþing hafi það vald, sem hér ræðir um, þá viðtist svarið eigi geta á tveim tungum leikið um eitt augnablik.

Stöðulögin frá 2. jan. 1871 skera úr því í 3. grein hver sé serstakleg mál Íslands. Er sá lagastaðr öllum svo kunnr, að engin þörf er að færa hann til hér. Í þessum lagastað er ríkisráð eigi nefnt á nafn; ekkert orð né atkvæði ~~[illegible]~~ né óbeint að þeirri grundvallarlagastofnun Dana. Stjórnarskrá Íslands tekr það skýrt framm í 1. grein að – "Í öllum þeim málefnum, sem samkvæmt lögum um hina stjórnarlegu stöðu Íslands í ríkinu ... varða Ísland serstaklega, hefir landið löggjöf sína og stjórn út af fyrir sig..." Í engum öðrum málum enn þeim sem talin eru upp í 3. grein stöðulagana hefir Ísland nokkurt réttbelgað löggjafarvald. Nú er stjórnarskrá Íslands grundvallarlöggjöf fyrir landið í hinum serstaklegu málefnum þess. Frá þeim höfum vér nú séð að ríkisráð er úti lokað. Hvernig getr alþing þá sett lög eða laga-ákvæði um málefni eða stofnun, sem (hvorki löggjafarvald hins danska ríkis né) konungr hefir enn ~~sig~~ veitt því nokkurt löggjafarvald yfir? (serstaklega) Það hljóta þó allir skynsamir menn að ~~játa~~ sjá og játa að þessarri spurningu verða menn að svara með manndómi og einurð í tíma. Þessa gerist því

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

heldr brýn þörf, einmitt nú, er kjósendr auðsælegu eigi hafa reina hugmynd um að nokkurir meinbugir sé til, er geri ríkisráðssetu-ákvæðið að broti, og því alvarlegu, gegn stöðulögum, stjórnarskrá lands og — grundvallarlögum Dana sjálfum. Eg segi, í tíma; og eg legg áherzlu á þau orð, því að eg þykist vita, að eg eigi orðastað við hyggjinn og gætinn, glöggvan og framsýnan mann, þar sem Kristján yfirdómari Jónsson er; enda eru orð um mín um ekki beint að honum einum, heldr og að öllum gætnum og settum hyggindamönnum á landinu. Og því er það, að eg spyr nú enn fremr: — Er það hyggileg pólitík, að halda áfram með ríkisráðssetu-ákvæðið og að samþykkja það á næsta þingi, nú, er landvörn hefir svo ljóslega leitt rök að því, hversu megnlega réttlaust og löglaust það er? Nú, er yfirdómari Jón Jensson hefir ekki einungis lýst yfir því, að það sé "marklegsa" — sem reyndar er alt of vægt til orðs tekið — heldr og sannað, að það geri ráðgjafa landsins á "grundvallarlaga" ráðgjafa með ábyrgð fyrir ríkisdegi Dana? Er það hyggileg pólitík, að þá setja lög, sem fyrirfram er búið að margsanna, að sé réttlaus löglausa, og enginn hefir treyst sér, eða, að minnsta kosti eigi látið sér verða, að hrekja sönnunina? Er það eigi grundvallarregla allrar löggjafar meðal siðaðra manna að setja lög er frið tryggja, og að setja þau eigi lög sem löggjafarnir vita fyrirfram að af stað munu koma almennri óánægju og friðrofi? Hvað eru lög, hvað eiga lög að vera, annað enn vilji þeirra, sem undir þeim eiga að búa, settr framm í reglum nitr skipuðum á ársindalegan hátt — friðarvefr mannfélagsins?

Nú, að svo mæltu leyfi eg mér að skora á herra yfirdómaraann að koma framm og sýna, ef hann getr, með rökum, að alþing hafi ríkisstöðulegan og stjórnskrálegan rétt til þess í stjórnarskrá Íslands að setja ákvæðið: ráðgjafi ... skal bera upp (fyrir konung) í ríkisráði lög og mikils

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

varðandi stjórnarráðstafanir) ~~[illegible]~~. Hér liggr vit pólitisk æra allra alþingismanna, því at í þessu atriði eru þátir þingflokkar ein samsteypt heild; og mega þeir sjá það fyrir, að eigi muni kjósendr vanda löggjöfum landsins kvæðjur, þegar þeir (kjósendr) loks ranka við sér og fara að heimta ástæður fyrir því, hvers vegna að löggjafarnir þögðu framm af sér það atriði í málinu, sem það var brýnust skylda þeirra að gefa kjósendum sem glöggvasta skýrslu um á undan kosningum. Eg tek það upp aftr, hér liggr vit (pólitisk) æra hvers einstaks alþingismanns, og hvers þessannars, er máls hefst opinberlega um hit þrædda ríkisráðsseta-ákvæði.

Yfirdómarinn tekr 'beholdningu' á kostum frumvarpsins; og fáum "vér":

1. "Sérstakan ráðgjafa, sem ekki má hafa annað ráðgjafa-embætti á hendi, verðr að tala og rita íslenzka tungu og hefir aðsetr sitt í Reykjavík."

2. "Ráðgjafi þessi ber mál vor upp fyrir konungi."

3 "Hann ber ábyrgð á stjórnarathöfninni – allri"!

4 "Alþingi hefir vald til að kæra hann fyrir embættisrekstr hans."

(5. Ýmislegt fleira, sem til bóta horfir; þ.e.a.s. hvað það er misráðit, að ráðgjafi siti á þingi þó hann sé ekki alþingismaðr).

Vit fyrsta lið þessarar upptalningar er það að athuga, að dómarinn sleppir alveg því alveldi og einveldi, sem ráðgert er að reifa ráðgjafann í, og sem, satt að segja, ekkert pólitiskt vit er í, þegar þess er gætt, að hann, eftir "umbótar-ákvæði" frumvarpsins hefir enga lagalega ábyrgð fyrir alþingi. Þá á það að vera nýr kostr, að ráðgjafi beri mál upp fyrir konungi (2). Nú, enn þetta er gert eftir nú gildandi stjórnarskrá, og hefir verið gert í 522 ár, og verðr að gerast

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

meðan Ísland lýtur konungi. Þetta er ~~nú~~ sjálfsagðr hlutr, enn enginn stjórnskrálegr kjörkostr. Enn eitt er merkilegt við þenna "umbóta"-lið hjá dómaranum, hann sleppir úr honum alveg orðunum "í ríkisráði" og nefnir þau hvergi annarsstaðar í skrá sinni yfir "umbætr" þær, er frumvarpið býðr. Nú verða menn að átta sig, og gæta að því, að rit dómarans er ætlað til að fræða fólk hans um það, að einmitt þetta ákvæði sé lífið í frumvarpinu, í stjórnbótarmálinu öllu. Því að um ráðlag þeirra, sem þetta vilja ákvæðið burt úr frumvarpinu farast honum þessi þungu ályktar-orð (sbr "Í ríkisráðinu, bls 16, 24-26 ll.):— "og það mega allir vera full. vissir um, að hér er um bein banaráð við málið að tefla." Banaráð eru fjandsamleg ráð til að deyða líf. Dómarinn segir, að öllum komi eiginlega saman um alt í frumvarpinu nema þetta eina ákvæði. Samþykki menn því frumvarpið alt, nema þetta eina ákvæði, þá er lífi stjórnbótarmálsins [redacted]. Hér getr eigi á tveim tungum leikið um það, að dómarinn telr þetta á. kvæði lífið í öllu stjórnbótarmálinu. Hverju sætir það þá, að hinn heiðraði höfundr, þá er hann telr upp kosti frumvarpsins, skuli hrinda þessu ákvæði af skrá sinni, eins og það sé kostalaust einskisvirði? Sér hinn glöggvi dómari það ekki, að hann sjálfr er fyrsti maðrinn á Íslandi, sem felt hefir ákvæðið úr frumvarpinu? Og hvers vegna? Þess, eins og allir sjá, að þegar hann tókst á hendr ~~umbótum~~ frumvarpsins ~~um~~ að halda umbótum ~~um~~ með lofi á loft, fann hann at ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ákvæðinu varð engin bót mælt af Íslands hálfu. Nú birtir yfir afstöðu dómarans við ákvæðið. Það er nefnilega danskt heilríkisréttar-ákvæði, skotið inn í stjórnskrá fyrir hin sérstaklegu málefni Íslands! Og á sérmála-stjórnskrá Íslands að setja smiðshöggið á "helstaten" eins og Danir hugsa sér að heilríkið skuli líta út á pappír. Með öðrum orðum sagt: ákvæðið er innlimun Íslands

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

í heilríkið, í konungsríkið Danmörk, að því sleptu, sem fyrst í stað, að teikn heilríkisins verði — ekki: konungsríkið Ísland-Danmörk, sem hann ætti að vera, úr því, að (frum-)smiðr þessa ríkis var hið sögufræga alþing 1908, og meistara-smiðrinn þingið 1903, ef það lætr "sveinsstykkið" frá 1902 "passéra" — heldr: Danmörk-Ísland. Þetta kemr alt út, þegar sá búsetti er á loggir settr, enn með ofrhægum áföngum, því að ekkert liggr á, úr því (að) alþing hefir einusinni samþykt endilega ríkisráðsetu-ákvæðið.

Það dylst mi engum, sem lesa kann varnarskjöl, að rit dómarans beinist alt að því, að sýna, að þetta ákvæði sé, eiginlega, í sjálfu sér, bæði sjálfsagt og Íslandi meinlaust, enn svo áríðandi, hins vegar, að verði það ekki samþykkt, þá sé stjórnbótarmál Íslands steindrepið.

Nú veit hann vel, — enginn betr — að alþing hefir engan rétt, [illegible] til að setja slíkt ákvæði inn í stjórnarskrá um sérstök mál Íslands, eins og eg hefi leitt rök að, sem eg hygg að sé óviðraskanleg, hér að framan.

Hvernig kemst hann þá að þeirri niðrstöðu, að ákvæði, sem alþing als ekki getr sett í sérmála-stjórnskrá Íslands, drepi stjórnskrár-bót, er alþing samþykkir að öllu öðru leyti óbreytta?

Hvað? stjórnskrár bót drepin af því að alþing fellir úr henni tvö orð, sem ~~[illegible]~~ ríkisréttr og (gildandi) stjórnskrá fyrir bjóða því þvert, að setja í hana!

Jú, hann kemst að niðrstöðunni á þann hátt, að hann veit, að ráðgjafinn hans er í standandi vandræðum. Hann hefir gert þá löggjafar-skyssu, sem engin ráðgjafi, á undan honum, hefir orðið fyrir áð.

Rit yfirdómarans ~~er~~ varnarrit fyrir þessa skyssu; varnarrit fyrir ráðgjafann.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Enn skyssa hans verðr eigi varin. Hún er réttarrof og lögbrot alt í kring. Hún heldr áfram að vera það, hvað margir sem með henni standa — "því verr þykki mér, sem oss muni duga heimskra manna ráð, er þau koma fleiri saman" — og þó alþingismenn gerist skyssu-nautar ráðgjafa allir í einu hljóði, er hún og verðr réttarrof og lögbrot eigi að síðr; enn um leið verðr hún og það sem öll réttarrof og löbrot eru: útsæði æsinga, úlfúðar, ófriðar um ókomnar tíðir.

Þykir yðr nú, opportunistar góðir, ekki ~~eina~~ ráðlegt, að byggja að yðar eigin hugum í tíma, ~~einnig~~ enn að vera að halda framm hinu skynlausa óráði að innlima Island Danmörku, <u>þvert á móti öllum rétti og lögum</u>?

Er ekki betr að lofa ráðgjafanum að vera einum um hitu sinnar eigin skyssu? Þegni nú alþingi skyldu sinni við lög og rétt og felli úr frumvarpinu orðin "í ríkisráði", enn samþykki frumvarpið á[illegible], og hafi þá ráðgjafi og ríkisráð hugrekki til, að ráða konungi til að bregða loforði sínu, og synja Íslendingum stjórnarbótar, <u>af því</u>, að <u>löglausa</u> sem alþing <u>gat ekki</u> sett í sérmálastjórnskrá Íslands, varð að falla burt, þá hefði mein sönnun, svart á hvítu, fyrir því, að það, sem Íslendingar áttu að kaupa stjórnbót sína fyrir, í þetta skifti, var <u>löglaus</u> innlimun af þeirra eigin hálfu. Af þessu braggi mundi flestum sem firrast vilja vrðingar-tjón og önnur óþægindi hollast að hafa sem hreinastar hendr.

Um leið og eg læt hér með út talað um 2. lið frumvarps-kostaþskrár yfirdómarans vil eg að eins geta þess um hinn 3. að, eftir frumvarpinu ber ráðgjafinum ábyrgð á stjórnar-athöfnunni; "allri" er viðbót dómarans sem eg veit eigi hvað á að þýða. Enn ábyrgð þessi er að eins siðferðisleg; lagaleg er ábyrgðin eigi orðin enn, þó Island sé

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

úr henni verðr ekkert, eftir hinu nýja ákvæði, því að ráðgjafinn ber á byrgð fyrir ríkisþingi.

búið að hafa ráðgjafa í 28 ár; Um 4. kostaliðinn er það að segja, að alþing hefir ekki það vald til að kæra ráðgjafann fyrir embættisrekstr hans, sem yfirdómarinn segir at það hafi. Eftir ótvírædum orðum frumvarpsins fær alþing þetta vald þá fyrst þegar reglur eru settar um málið. Þangat til þær reglur eru birtar eru það hrein ósamindi að segja að alþing hafi þetta vald.

Munum vjá nú, að æði mikið af gyllingu frumvarpsins, eins oftsinn kom frá dómaranum er dottið burt. Enn þó hún ök væri fastagylling þá réttlætti hún aldrei réttlausa og löglausa inntimun í Danmörku.

Það er ýmislegt, sem eg á bágt með at skilja, í riti yfirdómarans. Hann veit, t.a.m., "að engum þingmanni kom til hugar at sampykkja grundvallarlögin með atkvæði sínu, og var þessi spurning þá þó sérstaklega athugaðr — viljalausu verkfæri í annars hönd — spurningin náttúrlega ekki hvað þingmönnum kemr eða kemr ekki til hugar. Frumvarp til stjórnbótar er lagt fyrir þing; ~~það er dæmið~~ frumhöfundr þess er ráðgjafi Íslands; í því formi, sem það var lagt fyrir þing í, var það þó eiginlega verk ríkisráðs, sem rétt hafði það og sampykt þannig orðat sem það var þá, er það kom inn á þingið. Svo að hinn eiginlegi höfundr frumvarpsins er ríkisráð Danmerkr. Nú ~~er alþingi~~ skipar höfundr frumvarpsins alþingi, at sampykkja ~~frumvarpið~~ það óbreytt. Og alþing hlýðir ~~vel~~ skipuninni með þeirri dygð og trú, sem er eins dæmi í sögu stjórnbótarmals Íslands, og lætr einróma sampykki sínu engan varnaðar-skildaga fylgja af reinu tægi. Nú veit það enginn betr, enn dómarinn sjálfr, að, þegar einn maðr býðr öðrum manni samning í máli sem milli þeirra fer, og segir þeim sem hann býðr samninginn, at hann verði

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

að undirskrifa hann óbreyttan, og sá gegnir mótmælalaust, sem samningrinn er boðinn, þá er meining sú er sá leggr í hann, sem bauð hann, hin gildandi meining samningsins, úr því hinn, sem undirskrifaði hann gekk skildagalaust að orðum hans og efni (meiningu).

Það leiðir því af sjálfu sér, að meiningin í frumvarpi því til stjórnbótar, sem alþing samþykkti 1902, skilmálalaust að öllu leyti, er sú, er höfundr frumvarpsins sjálfs leggr í það. Hann setr inn í frumvarpið orðrétt, að kalla, það megin-ákvæði grundvallarlaganna, að ráðgjafi skuli bera upp lög og mikilsvarðandi stjórnarráðstafanir fyrir konung í ríkisráði. Hyggja menn nú, að höfundrinn, ríkisráðið sjálft, viti ekki hvað það fer, er það býðr alþingi að samþykkja þetta ákvæði grundvallarlaganna óbreytt? að það viti ekki meiningu þess ákvæðis, er það setr um sjálft sig, úr grundvallarlögum [illegible] skrá Íslands?! — Einhver taknörk skyldu menn þó reyna að setja ~~gera~~ uppgerðri einfeldni!

Þegar nú höfundr frumvarpsins er ríkisráðið sjálft, þá verðr það meir enn broslegt, að lesa annað eins og þetta: "Frumvarpið gerir ráð fyrir[1]) því, að þessi stofnun sé til (s: ríkisráðið), sem og er[1]), og að af hálfu hinnar dönsku stjórnar (s: ríkisráðs!!) verði eigi gerð mótspyrna gegn því, að ráðgjafi vor tali þar við konung og höfum vér nú[1]) (!) vissu fyrir því að það verður eigi gert. Annars mátti vel[1]) (!) búast við því, að frá danskri hálfu yrði þá haldið fram, að ráðgjafi vor mætti eigi og ætti eigi að mæta í ríkisráðinu"!

Getr uppgerð komizt lengra enn þetta?

Þetta vingl, að alþing, eða að minnsta kosti einhver annar enn hinn

1) letrbreyting vor

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

rétti höfundr frumvarpsins, sé höfundr þess, leggr, eins og reykjarkaf, um hugun allra opportunista, og út í kjósendr um leið eins og sjá má af skýrslum sem hafa borist af málfundum kjósenda.

Alþing á ekkert orð í frumvarpinu sem máli skiptir. Það er alt verk ríkisráðs.

Hinn heiðraði höfundr segir, að stjórnarskrain ætlist til að ~~er~~ "mál vor" o: sérmál Íslands sé borin upp fyrir konungi í ríkisráði. Hit nýja frumvarp ætlast til þess. En hin gamla stjórnarskrá er til þess samin að fá sérmála stjórn og löggjöf Íslandi "út af fyrir sig"; enda nefnir hún eigi ríkisráð á nafn. Saga stjórnskrárinnar sannar það, að þetta var grundvallarkrafan sem alt stríðið um að fá stjórnskrá var háð um. Af þessari kröfu gekk konungr þá er hann veitti stjórnarskrána. Þetta er viðburðr, sem fastr stendr í sögu málsins hvað sem opportunistar segja. Enda ætti þa[illegible] ljóst, ~~at~~ hve rönn sjálfsmótsögn er í því, að skipa fyrir að stjórn sérmála skuli Ísland hafa út af fyrir sig, en halda því fram þegar skipunin er út gengin að stjórn þessara mála verði að vera í höndum ríkisráðs.

Það er mál til komið að Íslendingar fari að hugsa eins og menn með viti.

Beinn

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

at komast hjá mótsögu:
„Valtýskan er hún einn góð og hún hefir verið fyrir þessu. – Það er satt, hún er ekki sem nú, en hún hefir verið fyrir þessum stórgalla. Hann hefir hún einn att haft og hefir enn. – Það þú verðar ekki reitur. – Að þú leyfir enn, þessi mikli lögþrotungsins rétt. – En hvernig geta hann þá með góðri samvizku sagt, að sjálfræði sé að aðhyllast tilboðið, þegar hann sér að það hefir þessa galla?
~~Þá er best að lofa~~ Þú ætlar og ekki á svo. Það getur hann sjálfur haft á samviðkunni.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Lögfræðingur Ísafoldar.

Ef vænt álíka undrandi þegar ég las, eftir fyrri hluta greinarinnar um landsr. var og Stóðalögin eftir „lögfræðinginn" í Ísafold, einn og hann var á því, að Ísafold skyldi fara alveg rétt í onet það, að dr. Valtýr fari sinna ferða um ekkinginn í landsréttindum vorum. — Það er óvenjulegt að lesa jafnkurteislega og blaðdrageirlausa grein um það er snertir stjórnarskármálið í því blaði. Lögf. heldur sér við málefnið óturdúralaust, — hann er á sama máli og Ben. Sveinsson alþm. um gildi stóðulagsins og grundvallarlagsins og fær rök fyrir ákvæðum sínum. — Hann tekur það og fram, einn og áður hefir verið gert, að samkvæmt stjórnarskránni 1874 beri ráðgjafinn einungis ábyrgð á stjórnarskrárbrotum — og að hann ~~beri engar ábyrgð á pólitiskum brotum~~ „hafi enga pólitiska ábyrgð í íslenzkum sérmálum." ~~Svo segir~~ Svo segir hann sér að því, er dr. Valtýr segir um þessa ábyrgð og fer þar um þessum orðum (Sbr. N 23. bls. 90.):

„En dr. Valtýr vill ekki kannast við, að ábyrgðina vanti alveg — og sækir hana svo í grundvallarlögin! Komum finnst óney[illegible] annað en [illegible] vikilyst, að „ákvæði alríkislaganna" (:grundvallarlögin) ~~hljóti~~ „at gilda í þessu efni."

„Nú fer að vandast málið. (segir lögfr.) Hver á að hafa mál móti íslenzkum ráðgjafa

CC-BY-NC-SA Landsbókasafn Íslands – Þjóðarbókhlaða

„eftir ákvæðum grundvallarlögunum? Ekki getur það verið á þingi. Því að grv.lögin þekkja ekki þá þing. Hver á að dæma málið? Ekki getur það verið hæstirétur. Því að grundvallarlögin gera ráð fyrir allt öðrum dómstóli í þeim máleum."

Það hlýtur þá að verða ~~fot~~ danska ákæruvaldið (fólkþingið), sem lögsókir Íslandsráðgjafann og ríkisréttarinn sem dæmir hann, ef koma á fram ábyrgð á hendur honum ~~af~~ samkvæmt grundvallarlögunum."

Hér hefir höf. bent á, hverjóg vandi gröð þeirri ábyrgð, sem byggð er á ~~stöð~~ alögunum – og þykir honum Valtýr heldur hafa klaupið á sig einu og ekki verður neitað, þó efni f. ~~eru tvö er einu og tötnum hafi dottið úr lögfræ~~ illur andi hafi skyndilega komið yfir höfundinn. Hann gleymir röksemdum sínum og snýst áður í Valtýsflokkinn og orð hans eru tvö, þvæðnuleg og undarleg, sem varla þau frá umskiftingi. –

Þessar kenningar Valtýs um grundvallarlögin og stöðulög segir hann á komi „ekki í fandi víkjandi við þeirri spurningu, sem nú liggur fyrir þjóðinni: Eigum vér að þyggja tilboð stjórnarinnar eða hafna því? – Það er bæði að fæla óteljandi rök fyrir því og mjög óflug, að vér eigum að þyggja tilboðið. Og engin af þeim áðurnefnum, sem fram hafa verið flutt, hafa verið byggðar á réttum lagaskilningi á lögum. Ó! –

En hvernig stendur á að höf. segir annan einu og þetta? Ég er hræddur um að hann standi sig ekki vel við að svara þeirri spurningu og vil þú leggja mér á ~~bandi hrauni á~~ hella undir orð hans um. –

Hann sýnir fram á, hve hlægileg kenning Valtýs er um ábyrgð þess ráðgjafa, sem hafur er, grundvallarlögunum dónskn, – en hann gætir þess ekki, að orð hans eiga alveg eins vel um þennan svokallaða „Íslenzka ráðgjafa", sem Valtýsfl. gæir ráð fyrir. Hlöf. veit það þó líklega að þá ráðgjafi á að sitja í ríkisráðinu sameiv. frumvarpinu. Það verði að berja höfðinu við steininn að neita öllu þar, sem frambjóðendur frumvarpsins (sr. Valtýs og ráðgjafinn) segja fyrir fram: Samkvæmt þessu frumv. er það meiningin að sitji í ríkisráðinu og fari sé þar með Íslands mál „eftir sömu reglum og samvæði, ~~sem~~ einu og stjórnarskrá hinna annars ráðgjafa konungs." – Og ef þingið samþykkir tilboðið algjörlega sundalaust, skilið á þann veg sem frambjóðendur segja fyrir fram að eiga að vera, þá getur enginn neitað, að ríkisréttur sé ordinn ónýt þess samþykki. –

Ég verð oftarna þess höf. getsakir, er þá

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Þetta ný til vora að setja sem svo, að:
hann segi: „Það gerir ekkert þótt Íslands-
ráðgjafinn sitji í ríkisráðinu, ~~hann~~
ábyrgð hans er ekki ákvæðin af grundv.lög-
unum fyrir því, heldur af stjórnarskránni (sem
er nú á verði yðar valdi). ~~Ég hefi ekki~~ ~~hugsað komu~~
~~þessari á~~ – Já komum við aftur, að
grundvallarlögunum. Er ekki ríkisráðið
aldaðnað stofnun? og gilda ekki grundvallarlögin
um ríkisráðið? – Þessu hlýtur lögfræð-
ingur" að svara játandi. Hvernig getur þá
talanok lög, íslenzk stjórnarskrá breytt
réttarstöðu norskrar ~~ráðgjafa~~ ráðgjafa í ríkisráðinu,
breytt eða gert undantekningu frá grv.lögunum?
Slíkt er alveg óhugsandi.
~~Þar~~ Ráðgjafi í ríkisráðinu er hátt grundvallar-
lögunum einum. Hann getur enga ábyrgð borið
fyrir neinum nema þjóðþinginu og konungi.
„Ráðgjafi Íslands" getur enga ábyrgð borið fyrir
alþingi, fyr en hann er farinn úr ríkisráðinu. –
Á þetta nú lögfræðingurinn fellast.
En hvernig getur hann sagt að þetta hafi
[illegible] á máli, Valtýskan sé einn góð
[illegible]? – Það er óliklegt, að hann álíti
[illegible] ríkisráðsins, hvort ráðgjafinn sem
[illegible] ábyrgð fyrir þjóð eða þjóðþ.
[illegible] slíkt má vel ætla honum.
[illegible] hefir hann
[illegible] 4 einn eitt undanfari til þess-

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

á hunum stöðum niðr í jarðveginum forskum þar sem
rakennt er og er jarðteg upp á er mór er kallad, og hafdr
til eldsneytis. - En hvönn er nad upp úr jörðunni á þann
hátt er nú skal greina: - Á vorin þegar hjernumbil hnaus
þytt er ordid (sem kallad er) er stungin gras rótin ofan af
spildu þeirra er ætludr er til upp tekkar, og henni mokad frá
- og svo á hverjum degi mokad burtu, þad sem þyðnar
gafnöðum, - unz komid er ad leyrrönd einni, - niðr á
hana eru 2 stungur - eda því sem næst. - þegar þangad er
komid er stykkit lakid eiga sig þangad til farid er
ad daka upp mönn.; til þess eru fjórir menn, vana
stúlkusinnum 5, og aftr sömdum ekki þrema 3. - er þá
á fyrsta verkid, ad stynga upp „skítalagid" - en
ein stunga af möblendingi, - frá efri leirröndum
er niðri er liggur næst wönnum; - möblendingi
mokad burt, - vandlega - en sumstadar er þetta gd
hönnum þá hladid upp ens og hvejum ödrum nö.
gar búid er ad stynga burt skítalagid, er byrjad
mönn, stynga þá einn med stada hnausanka, og
skein af eggjunni, en annar madur er niðri er tekur
hnausana, og rytlir ödrum, og fleygir hnausunum upp á
bakkann, en þar stendur 4 maðurinn, og kleðr hnausun-
um í stafla, oft. faðmr á hæd. - þegar fyrsta lagid
(eda stungan) er búid er mokad ofan af næsta stunga
lausa er upp tekur þrodist, - og svo er haldid áfram
þartil allt er búid úr gröfunni, - stundum eru eigi
þrema 3; gröf og er þá sami madur sem tekur upp
hnausinn úr gröfinni og fleygir honum upp, - en þá er
erfidt verk, ef grafir eru djúpar. - Ætid er tekid upp
í smáhlutum td. ½ úr gröf í einu, en heil gröf er
þegar búid er ad daka upp úr gröfunni er stungid úr bökkum
hennar, en þá kleyptur vatn í þartur, - ekki er stungid úr
bökkum et gröf er tekinn í heilt sa

Landsbókasafn Íslands Gegnir.is © Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum

jeg er miðjöfn þegskt ~~[illegible]~~ í jarðeignum, en afbæt er það ~~[illegible]~~ 3
12 stunger eða lög. – En í eðjunum er haft á 18 lög hafi fengit eina
einni hjer í reitnum – og þá hafi altid á ejaverandi, og vatn gat
upp um grafar botninn, en menn hjörgudust uppi á þráfum: í hiss
þri þá voru altid stigar hafdir í djupum gröfum, en nú er þadekki gjört.

Sökum þess hve fjárföldi hefir aukist hjer í vikunni á siðustu
árum – en heyskapur er lítill, ~~[illegible]~~ þurfa þeir er sjá eiga á
heyja einhvers staðar, upp til sveita. Er þá ýmist að farið er út í
eyðiniðjöðamýrar, – upp í fjallgirðinn hjer fyr – þar eru víða nokkurt
engi) frá í Reykjavík, eðr sjálfr á sandabæi. og eru víðar.
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Faðir minn var einn þeirra er lítil eindi í heyskap í sumar, fann á
einarstöðum í Reykjavík – voru þá tveir Kathrinem, og eg á auki, og ei
einkind – Við fórum hjeðan þegar farið var á stunga – en nú
[illegible] einn hest og reið honum á K. – en annar V. M. bar farangr,
orf og hrífur, ~~[illegible]~~ en sumum farangri var komið á sæmilegt
hestum eina yfir svar á orðdunnt orðið af nótt, ~~[illegible]~~ tók fóu
reiddi fyrir aftan sig – fórum við allhart svo brátt drö
um okkur, og kellingunni og einum gangandi manni
þar ~~[illegible]~~ okkarri stundu komum í hlaðið, ~~[illegible]~~ og bú
[illegible] á nóttunni manninum, hjeðan upp á hestbak
endur til á hefta hestana, en eg ætlaði á vera einn í
hlöðu þar ofan á vid hlaðið – en eg ætlaði á vera einn í
miðjuna var vinna kvenna einni) svafum vid svo af um nóttina, og
– á fætur um morguninn, var þá hjeðan á dyrnar á hestinum
fjöru á einarstöðum ~~[illegible]~~ einnig allan vid á fólgja hó
– er þegar vid komum í einarstaði, var fór komin á engjar sk
vitu allt, og hvad á þar vera á lá vid stofna, – vid
á med orf okkar, auðum yfir sveðji, mýrar. – og komum loks
jörð var addlá, en áður höfðum vid farið á skakka átt, u
lum komum. – Dagurinn vid komum þá af ferðum okkar, en hann gek
okkur yfir merkur, engjar og stóga, þarlíf vid komum norðestur af
einarstaðabænum, og fekk hann okkur þar allmikid af tykki til slátt
fólkum vor fjór til starfa, en vinnuk. hendi okkur morgunmatinn, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ á þar aflokum ~~[illegible]~~ var kaffid drukkid. – heldur var engi þetta
á snoggt, en hrjótt – dvígers; og vid randavadarf. – þetta var hegaf
heldur slitt, meðfri líka á einn okkar þurfti á raka einnig, sleiðu
var eð á til tíðinda, – (en heldur var eigi slegið þó raki var lítill.
eð vitill á hæst var alstaðar á þurka) – beið eð dagarinn ekki rótin
hvort vid tókum nokkuð saman um kveldið – tóguðum vid kom í hlöðunni og fór
á hafðum vid á geyð á jarna. – Þá viðum vid eftir kaffinu, – svo lengi á nýjr þótti nóg
jeg hjelt á ~~[illegible]~~ bita á gæðd á morgunn, meðan dagur var á lóðu, þá fórum vid
þegar vid vorum búnir á slá um sinn, þangað vid gæðnhöfu – þókum skiar dagur komnd
ekkina og fórum á grúfa á þar hafði þá kl. eina, en jeg fór á þá
nádum upp baðunum – en eftir þá lukkaðist okkur ekki á ~~[illegible]~~ á þá
þá vid reyðunfjöll – um kveldið á daginn tókum vid ~~[illegible]~~
[illegible] ver í galda. fórum svo heim og [illegible]

Landsbókasafn Íslands – Þjóðskjalasafn Íslands, Lbs. Þjóðskjalasafn

Ádalkonungur sína byggvetramiá
enkverjum vedunda vangeiffum
Ilf, því ~~atvotold~~ dans ad alríniss valdi
id, ríneshingu og vád aneytid dansma
hafá bæði til stódulögum þá eigistetta
sama valdi lífid í þeim og gebi sálgad
þeim þegarþad vill En af hverju varlif
gjöfferi sprottnu í Íslensku sprottinu
þeim ad hid hollada ríniss valdi gerde ad
brigd mælgi loford Konung 1849, ~~til~~ er
~~sondar og hrafs munu fyrir ríniss~~
~~svo eru kuggendur sem í hag Koma~~
~~Eftir konungs fyrirskipun~~ samkvæmt því
ástríðu
ingar ad ~~gera~~ setja um frá ad Konung
sem hvada stódu

gro-

eru grundvallar lögin talin ~~talin~~ grunn-
völlur undir stjórnarríka og stöðu og þar
sagt að nú verði ríkismál skulu fara eftir
sömu ~~reglur og~~ reglum og samráði sem
ríkisins. Grundvallarlögunum gerð fyrir
Danmörk og aldrei lögleidd hér þó gerðir
konungsfyrirheitið, frá 1849–1874
stóðu konungur landsins sem einvaldur
konungur þau voru líðbein tonguá und
en stöðulögum og þeir lögg afafreiðra
gaðu frú einveldi líkt hafi líðstöðulagi
eða skrá vorrar var engin heimild getur
lit þessu fyrir grundvallarlögin að
eymaðir fadrum steirra nema bregðin
a [illegible] 1849 og [illegible]

Einkaeignasafn Bjarna Benediktssonar á Þjóðskjalasafni Íslands, Reykjavík

nagg nann stiftsyfirvöldum dómsvegna
skuldbundinn skák hve lengi hann
býður á Íslandi en síðar et hégómim ein-
bera landsréttindi vor eru alveg komin
undir meðferð á loggjöfinni og stjórn og
síðar gerist allt viðvíkjandi hve lengi
sem ráðgjafinn erhanna á Íslandi í öllum
stærsum ráðgjafabréfum er síðar talin góð.
ga ef ráðgjafi Íslands stíður eða víkur
erindinu og sumstað er ~~gríðar~~ bólar líka á
kemungu Matzens ehlo, helzt á bréfum
1885 sem hefð er um óánægju
Íslendinga á stöðu sinni.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar á Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Íslandi sem einvaldarsyfjafar. Frakk
hafði konunglegt fyrirheit fyrir frum
ætt og konungum réttsinn, en aðrir
svo lekar
valdið ~~[illegible]~~ sér ~~[illegible]~~ Gissaleyfi til
þess að áneyða stóru Íslands ríki um
þetta er móðurmjólkin sem Malzen
elbo eru að telja til skulda fyrir og
fyrirhafna skal sjerstjórn vorlíf láta
hvenær sem ~~[illegible]~~ lögjöf Dana
stórnar
sjá ráðkur enn heimum eða Dani
að hafa sjálfsa konungar á lögum
og rétindum (sjálfræði) Ráðgafabréfin eru
á konungsins lögum bréfinu 1697

Einkasafn Einars Benediktssonar © Bókasafnið Reykjavík

Konu veytu reyst Alberti fylgi
og fyrr enn var hans og konu
kemur yu og Matzen er huggar
arrsvo med sei at hinir vadgjaf
arnar skipti ser aldri af þeim er
verstarlegt fyrr Island er ólet
ungur enn at líka undrernalen
þad er þau smá mál sem eyna
stadhetta geta eina ~~Komust undir~~ verdur dæmdinn
~~grunavallur logum~~ þad er svo litid
gemungar eptir. Þetta erlust konu
bod og verfengum 16 5 þegar vér
ætum er fá spafstode til jafnu
lud ~~ofri~~ svartar stjörnur í Dann og
Engan tíma ár þjód á heimi og
mun aldrei eiga sem karlar er
med opnum augum og berum ord
um í onnur eins ulfagin ~~ser og~~
~~ridjum sinum~~ um allar ókomn
ar aldir sem varp ar ser efter
klefa ~~hinna hyrzhrerna loga~~
~~marma og vad gjafa þeiringa~~
und veirhar von eigum vér

um aldur og eni ef vergjum
erfjalauslögum þad adradyjafe
vor sefjé eruns vadmuspæri
vannimni stjórnarskra vor adans
~~stjórnarskrur lelgum~~ sem lefur og
deyr uppa vinsvads nadinn
~~Hudlis~~ ~~fadung~~ og vodifeldaer
aftum ver ad sjá adverspader
ordid ofreinf.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Magnús Ásmundsson á Hjalla-
landi var mjög hár maður
og mjög þrekinn. Velvaxinn
maður, hrokkinhærður, glat-
lyndur og barngóður, gildur
vel, robustus, hafði stór
gleraugu. — Góðlegur
myndarlegur maður.
Fæði, þeckinn og karlmann-
legur, en hraustur sonur hans.

Sögn sr. Þorgrímsson, sem
sjálfur hafði oft séð Magnús þar
á ferð hans vestanlands um

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar / Borgarskjalasafn Reykjavíkur

þar sem vantar í:

Tímarit Bókmenntafél. 3–6 ár (1-2.h.) og 19–20

Ísland gamla 6 bindi

Skírnir 1830. (4 árg)

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Tapioka raut 85 kilo
hvítt 60 —

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Bókmentaritkami Íslendinga fram at
sitaskiftunum

Inngangur

Saga íslenzkra bókmenta hefst með sögu ísl. þjóðar sjálfrar og er það einsdæmi. Aldrar þjóðir langa frumsögu, landnámsvarðskeit, áðr kemist í það þroskastig, bókmentir geti þrifist, eða vart verði nokkurra bókmenta eðr andl. starfsemi.

Hjá ísl. þj. hefst tíðarandi ejálf með andlegri starfsemi. Elsti þáttr ísl. bókmenta er Kvæðskapr. Fylgir henni frá upphafi barnsbeini. Einmitt frá þeim tíma, landnámsöld, og fast á eftir skipul. að komast í átta menn á Eddulýðr skaði, gimsteinn í kvæðskap norrænna þjóða. Og ekki held ég á mikill vafi geti á leikið, að Ísl. eigi drjúgan þátt í Eddukv. þótt þeir sé eftir vill ekki einir um hituna. Einhver bezta sönnun þess er: að hjá Ísl. einum risu upp þau skáld um líkt leyti, sem á nokkuru hátt verði jafnað til eddukvæðanna (nál. 900 – 980) Egill Skallagrímsson og Kormakr (930 – 970). Hjá þeim einum þau tíðrjf, að jafnast fái við Eddukvæði. Síðan rís upp hér hvert skáld af öðru. T. d. Einar Skálaglamm, Hallfreðr, Þórmóðr, Sighvatr ofl., allir listaskáld. Blómaöld þessa kvæðsk. 10. öld og f. hl. 11. aldar. –

Af kvæðskapnum tekur sagnalistin vöxt. Hún er 2. þáttr ísl. bókm. Og í vissum skilningi sér af

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

sjálfum kvæðskapnum. Kvæði skálda, sem lofa
góða samtíðarmenn, tóku oft þátt í þeim
sjálfir, en mátti víða sögumar, einvíðir, sem
munnlegar frásagnir varðveittust um gæði á milli
tíðinnar og ankninga og skáldinga.

Samtíðin kvæðsk. 10. og 11. aldar var munnleg
saga og varð einkar alm. vista og hezta þjóðarskemtun
~~þess~~ tíma. Samkallað endurbúnir og gróðrar-
skeiði andleys þjóðlífs. Þá tekur til blóma-öld
fornísl. bókm. ritöldin sjálf, í þrengsta skilu-
ingi, frá 1150—1230. Réttnefnd upprennandi
íslenzka bókmenta. Einstakir ritsnillingar, sem
engin veit nú deili á eða kann nafn á, taka nú
efnin og birgðanum, bæði kvæðum, rímum, sögu-
sögum — sem eins alþýða hafði ríðat saman
og lagt þeim í hendur. Gera úr öll um einfaldi
listaverk. Þá ísl.-sögur ritaðar, snilderverk sem
Njáls, Laxdæla, Egils, Gísla-sagan ofl. Á hæst stig
kemst ísl. sagnaritun með Snorra Sturlu-
syni (1178-1241). Þetta eitthvert langglæsi-
legasta og merkasta tímabil í ísl. bókmenta,
þrí að auk sagna Íslendinga og Noregskonunga,
eru Eddukvæðin safnað og fornum goðsögnum og lend
rit þýdd á ísl. tungu eða fort í ísl. búning.

Eitt einkenni fornísl. bókmenta er fram alla miðaldir bókm.
er þab, að allir eru flestallir ísl. höf. ritaðir
á móðurmáli sínu íslenzku. Á þá er, að Ísl-

alþýð naut gáfu af starfi mentamannanna,
lifði með þeim og andaði í þessum þjóð-
legu fræðum. Vörn bókm. samsigu alþýðu
en ekki sérsigu fára mentamanna sem hurfu
með öðrum þjóðum. Þessvegna urðu ísl. bókm.
svo hrikalegar þjóðarminni. Erl. þjóðir ritaðu alt
í dauðu máli, latínu, sem engum skildi nema
fáir útvaldir og þjóðirnar í heild sinni höfðu
þar ekki gagn af öllum fræðimannanna.
Latínu-aldir lagðist alltaf á ísl. bókm. náði aldrei
fullum tökum á ísl. viðhöfundum eða hefði hjá
mentamönnunum, og þar fór tíðrauðir, sem
gröf vörn til þess er rita á máli, sem
þjóðin skildi ekki (t.d. munkar Oddu og Gunnl.)
mistókust alveg og urðu að engu.

Fornísl. bókm. áttu gifuan grundvöll
í ~~lífi~~ þjóðlífinu og gróðrarskilyrði sitt í lífandi
tungu á vörum þjóðarinnar. Um miðbik
13. aldar er fræðitímabilinu á mestu lokið hjá
Íslendingum. Síðan helm. aldarinnar mest um
þá gert, á endurskoða og breyta, auka eða stytta sögurit
þau, sem áður höfðu verið „sett saman", eins og
kallað er í sögunum sjálfum. Annars ritaðar sögur
sögunnar aftur og aftur með nokkuru orðamun, og af
lærðum mest í klaustrunum. Þau vörn eflaust
líka sem annars staðar gegna stóru hlutverki í varðveislu

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

formritunum þá oft steypt saman í stór heildarsöfn (: Kauptíðbók, Vaðstyrna, Móðuvallabók og sagnaritið nafnlausa: Flateyjarbók) og þá oft skaftar saman þar tögur sem varla eiga at líkjast. Er auðvitt, at þessi öld er lestrarríkt og fróðleiksríkt í mesta lagi. Menn njóta nú ávaxtanna af bókmenntastarfsemi forfeðranna, en þó tekr japprant at brydda á ósmekkvísi. Jafnvægi andans, dómgáfuna og smekkvísi, vantar. Sátt sig ekki lengr við einfalda, óbrotna og hálta frásögn, heldr vilji Krossaldmeti, sem verulegt bragð er af. Í stað þess fagra og samstöðulega kjósa menn þar mikilfengleg, hrikaleg og um leið ósmekkleg. Sína efni ýkjum og skröksögum úr elstu fornsögu og gökja óspart inn í ep ekki þykir nógu magnað og svakafengit. Taka og að þýða ástk. rómana og riddarasögur, og upp há þessu öllu spretta Íslendingar nýj kvöldskoðunarfélagsins: rímnanna, sem um mörg hundruð leita sér at yrkisefni í ýktum fornsögum og riddarasögum. Einnig fara menn at stunda andlega kvöldskap um María mey og dýrðina á eftir

latrescku fyrir myndum. Alstaðar verðr hit forna, einfalda, smekkleg og fjörleg að víkja fyrir því ýkta, óeðlilega og reyndar óþjóðlega. Þó er at gæta þess, at allr þessi bókmennafordi ísl. á 14. öld var í fjörlegum búningi at því leyti, at hann var ritaðr á íslenzka tungu og það er reyndar þar einasta, sem vorir hornsteinar bókmenntanna tíðkast, því at bókmenntagildi eðr menningar er nauðlítit.

Ef vér mætt vilja gengit fram hjá einum þátt, Hallder bókmenta, sem tengir saman hinar eldri bókmenntir vorar bókm. eftir siðaból. Þetta er annálaritunin, sem upp kom á 13. öld og skylt á nit sagnaritunina, þótt hún standi miklu lægra á listmeti. Mótt vit sagnaritun eins og beinagrind mótt vit líkama íklæddan holdi og blóði. Annálarnir eru í rauninni ekki saga heldr einungis efniviðr til sögu; En þó um leit það, sem mestu varðr til þess sögan sé sönn og áreiðanleg. Þeir hafa það til síns ágætis fram yfir sögurnar, at þeir segja frá atburðum í tímaröð, hlutdrægnislaust og látlausl, án þess nokkuð sé skreytt eða lagat til í hendi sér. En þá gera fornsögurnar ekki sé allum jafnvel. Í því liggr einmitt listmeti þeirra, at þar skipa vitnurðunum eftir afstöðu þeirra innbyrðis, eða til aðalefnisins eða aðalhetjunnar, dreifa þeim eða draga saman eftir hjarmáli hjóss og skugga í listmyndarinnar, svo at allr verði fullkomt og einstakt einn og líkt sjálfr. Aftur gera annálarnir oft alla

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

vitbárum jafnt lendir höfði, stórum og smáum. En all fjársjóðir vantar í minningu, allt horfir í raun réttri einu sinni, verður dauft og dautt og tilbreytingalaust. Annálaritunin stendur jafnan í öfugu hlutfalli við sagnaritunina. Eftir því, sem sagnaritunin er fyllri og auðugri eftir því er annálaritunin magrari, og eftir því sem meir dregur úr sjálfstæði sögurita verða ann. fyllri og ítarlegri. Menn vóru lengi þeirrar skoðunar að ann-ritun væri jafngömul sögu-ritun á Íslandi og eignuðu Ara og Sæmund upphafsmönnum hennar. Þessi skoðun er líkindum byggð á skoðun Björns á Skarðsá í formála annáls hans. Segir þar nú svo, er Sem. og afkom. hans hafi ritað Oddaannál en Ari fróði og hans afkomendur Flateyjarannál. Auðvitað hrein mótsögn og af því sprettur sú, er Björn stóð af nöfnum þeirra Sem. og Ara fram eftir öldum, svo að menn vóru lengi á því að eigna þeim alla þessa íslenzku fornritun. Í raun og sannleik er elzta fornritun 12 og 13 aldar, er aldrei mun á annála né rotnað til þeirra þrátt fyrir annál, eins og þó mætti ætla gera vér ef annálar hefði þá nokkur tíð verit. Aftur rotna fornsögur oft hver í aðra eða í þeirra stað, þótt einkum Íslendingasögur tíu konungamáli sínu. Alt öðru máli er að gegna um sögur þær, sem ritaðar vóru á 14. öld, svo sem Bisk. sögurnar, (Guðm. góða, Árna bisk. og Laurents bisk.) og sögu Olafs Kon. Tryggvasonar hinna mikla. Í þeim öllum má rekja annálakaflann til og frá í meginmálinu; en þeir auðþekktir er. Af þessu er þó auðsætt, að annálahandrit hafa þá verit til á Hólum og Skálholtsbisk-d. í upphafi 14. aldar, en á Bólu verði hverfi vat vit þau. Þetta kemur vel heim vit elztu annálahandritin, sem eru rituð í bókasafnum, því er þau skrifa auðsjáanlega öll eftir fríðaldanótum 1300 eða litla síðar og líkleg-legt er þó, að öll þessi annálahandr. byggjast á einni og sömu frumheimild, því að margir kaflar í þeim öllum eru alveg samhljóða að efni og orðfæri. Þetta alt gefur ástæðu til að ætla eð frumheimildin, sem öll þessa annálahandr. byggja á, sé sú sama, í kringum 1280, á líkindum í Skálholtsbiskupsdæmi, af einhverjum presti, eftir forsögn, orðlengi og öllu sviði á dæma. Afritarann hefir svo efnt á nokkru leyti í heimildir, felli úr sumum stöðum en auki í á öðrum eftir [illegible]

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

og halda annálunum áfram um sína daga, en sennu taka aðrir eitt, auka vit nýjum tíðindum ofsfr. — Ekki getum vér nú tilgreint meira af þessum annálum á 14. öld, nema aðeins Einar þr. Haflitason (1307–1393), sem sitat hefir sögu Laurentiusar biskups, og Magnús presti Jónsson, sem uppi var um sama leyti eða í lok 14. aldar. Einari er eignaður Lögmannsannáll og hélt hann honum áfram til 1362, en Magnús presto hélt annál þann, sem fylgir Flateyjarbók, til 1395. Sennu tóku aðrir eitt, en óþekktir þessara forna annálaná lengra en til 1430.

Það er eitt einkennilegt við þessa annála, að þá verða venjulega fylkir þeir nær sem dregur til hf. eða afritara. Um einstaka atburði er stundum greinilega farið, þótt mynda eigi heild úr, en annars eru þeir ávalt halbit, viðburðir í árabrot og oftast dagsetningu. En heilder saga [illegible] sögu sitt stuttorði Íslands, þá einstaka klukkutíma jafnvel fyrr en lengra sennu. Árið 14. öld er bókm. ríkt af mestu lofkvæðum um kvenskapinn. Ekki er [illegible]

Eftir að landið á[illegible] Noregi gekk undir Danakonung hnignaði á sjónum leyti talsvert sjálfstæði þjóðlífi Íslendinga, stjórnar dóll úr hönduðum fann mót í mæli, alþingi hrakaði að völdum og áliti, sigling var af á mestu og 1402–4 geisaði svartidauði og dró afl og kjark úr þjóðinni. Þá lagðist á kirkjuokið fast á mann og tvívegis öll ófagnaðlegri en áður, þar áðr allt hefir mátt setja: allsendis bisk á bæ á stólunum. Ekki nú að búast, að þar ófagnaðr mun tíð þess að standa ríki fræði. Í lagi mátt standa á eftir kirkjuna, máldaga og biskupsbókum, helst en fornar frásagnir um heiðna eða hálfheiðna forfeður þjóðarinnar. Ekki óhugsandi að þetta hvað með á[illegible] hafi dregið úr þróun bókm. íslendinga. Því á tíðindum þjóðlegra lista og víðsýnir skaðar í náin tengsl eftirskrag manna og ytri kjör þjóðfélagsins. Nú er dómur efti atriðum.

Eitt hinna elstu sárnar í bókm. sem í þjóðlífinu var þó Íslandsáin [illegible]

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

allri hnignaði í landi um þessa mundir. Varði mest höfðingjum, alþýðu og klerkum. Þegar leið tíðk á 15. öld var lærd. lítill á Íslandi og aðeins örfáir klaustur höfðu munaðarsali nokkurn mun. Bjarni sinn bóknámi, segir í lat. sögubókum um Jón biskup Arason, hvarki latínufræðum né öðrum fræðum sem snertu íþróttir eða bókagerð, eina hefði þó verið hægt um hríð í Þýzkalandi, Frakkl. eða Englandi. Þeir sem líkt fóru utan tíu landsmánuði varla nytt nema Donatum.

Í byrjun 16. aldar kemur Einar ábóti á Þingeyrum hingað inn í Hólabiskupsdæmi og í Skálholtsbiskupsdæmi Sigurður ábóti. Á þá dögum orðin fór að fá munka úr öðru klaustri af minnum lögum viðhaldum til þess að þeim gæfist tíð til lesa og skrifa íslenzka þótt lítt vær menn. Gáfu sig varla aðrir í, en [illegible]

Þótti sá fullfær að taka á móti vígslu og gegna klausturstörfum sem skammlaust kynni lestur og söng á tíðum, sem til var sett. Klaustrin lærdómsríkari þó aðeins mjög lítill vísir þó þar sem var. Enda var mjög fámennt orðið í klaustrunum þegar leið tíðk undir siðaskiptin: á öllum 5 kl. í Skálholti aðeins 18 munkar og 7 nunnur. Þótt var settur annaðhvort á bóknáms og lærdómsríkari en á 11–12 öldinni, þegar Þorlákur og Oddaverjar hafði skóla heima hjá sér og jafn biskup Gizur hafði skólann í Holti eða þegar Sverrir konungur fekk hal ábóta á Þingeyrum að orða eða sína.

Þar er engi fræða þótt hóf. eða borðbænir Jóns Arason skjóti þessari setningu inn í rit sitt: „Adeo miserum est infelici tempore natum esse“ – Svikt bölv er þat, að vera fæddur á ógæfusamri öld.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

út smel öllu á Íslj. þótt sjálfstæðr
ritsmíði líti undir lok sem 14. öld-
inni. Það lifir jafnan í kolunum undir
niðri. Skki þarf annað en líta á allan
þann haldreitasog, sem enn er til frá
þessum öldum í gömlum er í safnum
erlendis, til er gang er skuggsjá um að
enn lifir áhugi fyrir lærdómi og líkis áhuga
gæti vart fyrir að margt sé glatað, sem er
fá var ritað. — Í Hardrs. A.M. og í Konungsbókhl. í Khöfn eru nú nær 250 íslenzk
handrit frá 15 öld. Af þeim er nokkuð af frá
tíðabókum og tímatalsrit og þýð. erl. riddarasagna,
en langmestr hluti þó eftirrit fornsagnanna
og ísl. laga. Þetta er hjá sæmilega vottr þess, að engin
leita mun fróðleiks og skemtunar í fornaldarbókmentum. Þessar fornmentaleitkarni og af
ritunarsnilldinni, sem aldrei deyr út eða dvínar
hér á landi, hversu sem efni hógum þjóðanna er
farið, tengir sama eldri og yngri bókmentir
og ýtir á sínum tíma undir nýjan gróðr. Af
þessu leyti er 15. öld, engaðvegin ómetanleg og
lítilvæg um bókmentir Íslands.

I

Sitaskiftin. Utanferðir Íslendinga og
annálaritun á 16. öld.

—

Á sitaskiftunum renna upp nýtt tímabil í sögu Norðrálfuþjóðanna. Það rofar til í huguum manna og nýtt andlegt líf glæðist
með þjóðunum. Sitaskiftin marka á þessa
leyti nýtt spor í menningarsögu mannsandans og það eitt hvað þýðingarmest er á þessu
Norðrálfuþjóðunum hafa á tíðgjet. Þau er
landamæri farast og múrar, hjörbönd
mikli, breiðast rökkurþokan fáfræði og and-
varaleysis, streymir yfir norðrhluta álfunnar,
með hvíld hesarar mjög áhugaríka á kjörfarinu.
Þessar andlegu hreyfingar náðu einnig til
Íslands og það fyrr og flýtar, en rökkur
skyldi ætla. Hann fá einkum til af tveimur,
1. af sótgröðum og meðfaddri mentunarþörf
Íslendinga, sem aldrei hafði dáið út með
öllu, og 2. af sífeldum beinum viðskiftum
Íslendinga um þar munda við ódvergþjóðir
Norðrálfunnar, Englendinga, Hollendinga og Þjóð-
verja. Þeir menn íslenzkir, sem á annað borð
fóru utan til mentunar, ásamt hinum

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

sitt ammtbréf á Engl., Holl., Frakkl. og Þýzkal. og fengu þar mót mentun sína fór 1. hendi, en ekki gegnum sína milliliði með margfaldri þýðingu.

Ögmundr bisk. Pálsson stundaði sem kunnugt er, á yngri árum bóknám á Hollandi og Englandi, og Matthías bisk. Einarsson var samfleytt 9 vetr á Englandi, enda var systir hans gift enskum manni. Stúdentskipti Íslendinga á 16. öld voru þó eigi Þjóðverja og norðr Íslendinga þar mundir mikil vagni af Þýzkri menningu. Það var alls ekki fátítt, at Íslendingar fórir og leikir, á 16. old lærðu Þýzk tungu nær því sem móðurmál sitt, enda fóru þeir oft utan. Gissur bisk. Einarsson var þrjá ár eitt nám á Þýzkalandi. „Í Þýzkr tungu var hann svo fimr og ferðugr" — segir Jón Guðm. í Sendiskrifum sínum — „at Þjóðverjar höfðu oft sagt, at hvar hann þekkti ekki mótt kyggja at hann vari fæddr Þýzkr." Oddr Gottskálksson mentaðist í Noregi, Danm. og Þýzkalandi. Gleraugna Pétr, br. Matthías, ferðaðist um Þýzkaland. Sigurðr Jónsson, sem varð skólameistari í Hólum 1575

hafði verið lengi í Köln og Rostock. Hann hafði fyrstr Ísl. lærð hebresk tungu. Síra Jón Guðm. skólam. í Sk[illegible] 1585—9, var þrjú ár í skóla í Br[illegible] og Guðm. son hans lærði þar um nýj. Gísli bisk. Jónsson fór einu þrjár eða fjórar ferðir til Ítalíu og er sagt um hann, at hann hafi ekki kunnat latínu en þó verið góðr Þýzkr. Á dögum Guðbrands bisk. var þá talat til alm. mentunar hér á landi á kanna Þýzka tungu og þá lét hann lærðr sinar lærða hana.

Það voru ekki einúngis klerkar eða kennimenn, sem ferðuðust til Þýzkalands á 16. öld. Fjöldi annarra manna fór þangað til at mentast eða í öðrum erindum. Sumir stóðfestust á Þýzkalandi. Hannes Eggertsson hirðstjóri bjó 13 ár í Altona, gnúir eftirmenn hans voru samfeðr á Íslandi og samfeðr í Hamborg. Magnús prúði var á yngri árum mörg ár á Þýzkalandi og [illegible] Pálsson [illegible]

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar á Borgarskjalasafn Reykjavíkur

var, góts fyrstl. — Sjálfur var á Grænu
í Dyrfj. kaupfl. Br. brisk, sigldi engr
og lærði gullsmiði, var vel forframaðr,
ríkur, á stagnum hr. hann lærði lækni-
list, var vænt bræðkari, sem þá var
kallað, og æfði sig á mönnum í Engl. og
Holl. gjörði sig ríkan og frama. Jón Jónsson norski
sigldi í England og gróðaði mikla peninga, og
Brokeyjar-Jón aftaði Stafpellinga, fór til
Engl. 1591, var þar um kaupskap og var
Stafanöngur margr kom svo heim og stat-
festist hér.

Þessi dæmi nægja til þess að sýna, hve tíðr
utanferðir Íslr. voru í þá daga, og hafði þat eflaust
mikla þýðingu á meðan sotta menning var
í öðrum löndum Danmerkr, enda hafði þá
ekki mikit upp á að bjóða um þá mundi. Um
siðaskiptaleytið var hér áhrif á Ísl. frá Þjóð-
verjum talverð, samband Ísl. við meginland Evrópu og
ferðir þeirra þangat, hafa eflaust mjög stuðt að
endurreisn ísl. bókm. eftir siðaskiptin. Aðkomu menn
ferðir gladdu æfat menn í ísl. þjóð, og kvæðin nýja
áhuga á fróðleiksfýsn. Um miðja 16. öld voru stofnaðr
skólar í Þýzkalandi, en svo var þá lærdómsfarið, að
menn urðu f. í stað, að fá danska kon. til st. fyrir peninga legatet þá skólanum
og urðu þjóðir Ísl. brátt svo fúsir á þá gáfu til heiðr og
sóma veitt skólunum fræðslu.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

BRENNIVÍNSHERSVEIT.

-+-

Komdu og lestu "Brennivínsblaðið"
bulluskap og ósvifni hlaðið,
misjafnlega mylja þar taðið
menn, sem ösla beint út í svaðið:

Ingimundur er þar á róli
uppstrokinn sem heimulunjóli,
heyrist eins og útburður góli
er hann sveiflar ritsmiðatóli.

Magnús löngum miðar þar penna,
margir til hans hornauga renna;
ólykt þykir af honum kenna,
ætti hann heldur kýrnar að spenna.

Jónatan sem jórtrandi rolla
japlar marga tuggu óholla,
óþrif virðast í honum tolla,
öfugt snúa hárin á skolla.

Ritstjórinn sem rammskakkur jálkur
ræðst þar út á stjórnmálabálkur;
keimlíkur sem klaufhalabálkur
kemur þar í blaðið hver dálkur.

Bakvið alt er brennivínsgrátur
blandaður við templarahlátur,
laumuspil og loddaragátur,
litilmenska og gárungaspjátur.

-+-

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Stökur.

Gamall fjalur kvæt, er þingi er slitið:

1. Lengi töfðu landsins þing
lítilmenni og gungur.
Ekki er enníðá komið í kring,
hvat keyptust margar tungur.

2. Af landsfúinu sagn út leim,
svikin fjjót á metan.
Tæpir at drengskap töltu heim
tungulausir héðan.

Þessi vísa hefi eg fundit nýlega:

Yfir á þingi fótti ringur vera,
efðt á glasit eygði þar
uppá vasa Lárusar.

Vetr

Og enn:

Ávalt er í eitt fús,
ör at skaka strokkinn;
Einar skríður einn og lús
yfirá valdaflokkinn.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Prófr. PÍSLARKRÁKUR

-+-

Í föðurgarði fyrst eg sá
fimlega aðferð þjófa,
vandist þar klæki ýmsa á,
athöfn og hrekki bófa;
skrykkjótta svo um skólabraut
skelli, kjaptshögg og foragt hlaut
af mörgum betri mönnum.
Eftir því sem mér aldur jókst
ódygðir fleiri gera tókst
með kjapti,klóm og tönnum.

Flæmdist eg síðan fram í Höfn
af flestum illa liðinn,
skoðaði litið skjalasöfn,
við skammir allar riðinn.
Til ættlands aftur flæmst svo fekk,
en fátt til heiðurs frá mér gekk,
vildi eg alt til vinna
að eitthvað fengi eg unnið þar
öðrum til meins og bölvunar;
ráðin eg fljótt nam finna.

Vasaði eg þá vestr á land
því vanta tók í kviðinn
og laug mig inn í lagastand
í lymskupörum iðinn
og bita tók þar beztu menn
bölvuðum höggormstönnum enn;
bófar mér liðsemd léðu.
Nú hafði eg með mér fjandafans,
sem fúsir stigu sama dans,
og mörgum ráðum réðu.

En Þorláksmessu þá að bar,
þar með upprunnu jólin,
réttvísis eystur rólegar
ranglætis á mig tólin
lögðu með hörðum heiptarmóð
svo heitt úr æðum streymdi blóð
frá hnakka alt á hæl;
opinber syndaaflausn var
á mig þar lögð til háðungar,
sem helst er höfð við þræla.

Flengdur eg þarna flatur lá
fram yfir hátið alla.
Mig rekur minni í ráðning þá
riflegri fæst hún varla.
Útflæmdur mönnum öllum frá
ærlegum, sem að nefna má
allan minn hunds um aldur.
Rispaðan, marinn rassinn minn,
rauðan,húðflengdan,stokkbólginn
ber eg af blygðun kvaldur.

+
+o+
+

Eyjaskjalasafn Bjarna Benediktssonar í Borgarskjalasafni Reykjavíkur